

Sve je počelo onoga dana kada je duh izašao iz boce sa čarobnim mlekom i pitao me šta bih više voleo: da imam jednog Pikasa, ili da budem Pikaso. Mogao je da mi priušti bilo koju od te dve stvari, ali me je upozorio da mogu dobiti samo jednu, ne obe. Morao sam dobro da razmislim; ili, bolje rečeno, primorao sam sebe da razmislim. Folklor i književnost puni su priča o lakoumnim pohlepnim ljudima, kažnjenim zbog svoje brzopletosti, stoga bi čovek mogao da pomisli da ponuda takvog poklona uvek krije neku zamku. Ne postoji nikakva bibliografija niti ozbiljne preteče na kojima bi čovek mogao zasnovati svoju odluku, jer se takve stvari dešavaju samo u pričama i vicevima, a ne u stvarnosti, stoga nikada niko nije ozbiljno o tome razmišljao; a u pričama uvek postoji neka zamka, inače ne bi bile zanimljive i ne bi bile priče. Sigurno su svi nekad u životu o tome razmišljali, samo krišom. Ja sam posvetio dosta vremena mozganju o tome, ali sam uvek imao u vidu „tri želje“, jer je to klasika. Ova dilema pred koju me je duh stavio bila je toliko neobična, i jedna od mogućnosti bila je toliko konačna, da sam u najmanju ruku morao dobro da je odvagam.

Dilema je bila čudna, ali ne i neprikladna; naprotiv, bila je vrlo primerena. Nameravao sam da izađem iz Muzeja Pikaso, ushićen zbog prekomerne zadivljenosti, i u tom trenutku ne bi vredelo da mi išta drugo ponudi, bilo koje druge dve stvari, jer ne bi predstavljale takav izazov. Zapravo, još nisam izašao iz muzeja. Bio sam u dvorištu, i upravo sam seo za jedan od stočića pod vedrim nebom, nakon što sam u baru kupio plastičnu flašicu tog Čarobnog mleka, koje sam video da turisti svuda naokolo piju. Bilo je (i još uvek je) savršeno jesenje popodne, blaga svetlost, mlak vazduh, sumrak još daleko. Izvadio sam iz džepa mali notes i futrolu za olovke, u nameri da ponešto pribeležim, ali naposletku ništa nisam napisao.

Pokušavao sam da sredim misli. Čutke sam ponavljao reči tog duha: biti Pikaso, ili imati Pikasa? Ko ne bi želeo da ima jednog Pikasa? Ko bi odbio takav poklon? S druge strane, ko ne bi želeo da bude Pikaso? Postoji li, u novijoj istoriji, poželjnija sudbina neke osobe? Čak ni privilegije u vidu najveće moći našeg vremena nisu mogle s tim da se porede, jer su one nosile rizik politike ili rata, dok je Pikasova moć, dostojna svakog predsednika ili kralja, bila lišena tih problema. Svako bi se na mom mestu odlučio za tu drugu opciju, koja je obuhvatala prvu; obuhvatala ju je ne samo zato što je Pikaso mogao da naslika sva Pikasova dela koja je hteo, već i zato što je dobro poznato da je on sačuvalo mnoga svoja dela, i to najbolja (muzej koji sam upravo obišao sačinjen je od njegove zbirke sopstvenih dela), a u zreloom dobu je čak kupovao svoje slike koje je prodao u mladosti.

Dakako, to obuhvatanje nipošto nije iscrpelo prednosti transformacije u umetnika: „biti“ je bilo mnogo više od „imati“, rasprostiralo se iznad pomenutih raznolikosti stvaralaštva, ka nezamislivom horizontu. Jer „biti Pikaso“ mimo Pikasa u stvarnom životu odnosno iznad toga, značilo je biti Super-Pikaso, Pikaso uzdignut do moći magije ili čuda. Ali ja sam poznavao

svoje duhove (*je m'y connaissais en fait de genies*) i mogao sam jasno da pretpostavim da stvari nisu tako jednostavne. Bilo je razloga da oklevam, pa čak i da užasno ustuknem. Da bi čovek bio neko drugi trebalo je da prestane da bude to što jeste, a niko rado ne pristaje na to odricanje. Nije reč o tome da ja svoju ličnost smatram vrednijom od Pikasove, niti verujem da sam zdraviji ili sposobniji da se suočim sa životom. Znao sam, iz biografija, da je on bio prilično ćudljiv; ja sam bio još više, te bih stoga, ako se zamenum s njim, pomerio granice svog mentalnog zdravlja. Ali neprestani rad tokom čitavog života doveo me je do toga da sklopim mir sa svojim neurozama, strahovima, teskobama i drugim smetnjama, ili barem da ih držim pod kontrolom, a niko mi ne garantuje da bi taj tobožnji lek pomogao kod Pikasovih problema. Tako sam, manje-više, racionalizovao svoje razmišljanje, ali ne rečima već naletima intuicije.

U osnovi, moja situacija je predstavljala ekstreman slučaj problema identifikacije, a to nema veze s majstorom iz Malage, već se može primeniti na svakog umetnika dostojnog divljenja, obožavanja i proučavanja. Može se primeniti i na druge, ali se istovremeno tiče samo Pikasa. Poistovećivanje je jedna od stvari koje se ne mogu uopštiti. Ne postoji opšte poistovećivanje, kao pojam, ono je uvek vezano za određenu ličnost. A ako je ta ličnost Pikaso, kao što jeste, onda ne može biti nijedna druga. Pojam se vrti oko samog sebe, kao da kažemo (doduše na grub način) da nije reč o „poistovećivanju sa Pikasom“ već o „pikasovskom poistovećivanju“.

Malo je ljudi na ovom svetu o kojima je toliko pisano; svi koji su imali neki kontakt s njim ostavili su svedočanstva o tome, anegdote, portrete. Gotovo je neminovno pronaći makar jednu osobinu koja bi se podudarala s njegovom. Na primer, priča se da je imao problema sa preduzimljivošću. Kada bi video neki papir na podu svog ateljea, to bi mu zasmetalo, ali ga ne bi podigao, i papir je mogao mesecima da ostane bačen na tom mestu. Meni se isto to dešava. Reč je o nekakvim malim, nerazumljivim tabuima, onemoćalosti volje, koji me sprečavaju da uradim nešto što želim da uradim, i to traje unedogled. Pikaso je to nadomeštao mahnitim radom, kao da će se stvaranjem slike za slikom papir sam podići sa poda.

Kako bilo, jedna od stvari u koje nisam mogao da sumnjam bio je kontinuitet stvaranja, tokom svih njegovih faza. Pikaso nije bio Pikaso već pre svega slikar, te ako bih bio Pikaso mogao bih da naslikam koliko god hoću Pikasa, da ih prodam i da se obogatim, a eventualno (imajući u vidu da bogati danas mogu sve) i da prestanem da budem Pikaso ako se budem osećao skućeno u životu za koji se ispostavilo da mi se ne dopada. Zbog toga sam i rekao da je „biti“ obuhvatalo „imati“.

Pikaso (onaj istorijski) jednom prilikom je rekao: „Želeo bih da budem bogat, da bih mogao da živim mirno, kao siromašni.“ Ako ostavimo po strani iluziju da siromašni nemaju problema, u toj rečenici postoji još nešto čudno: on je već bio bogat, i to veoma bogat. Doduše, ne toliko koliko bi bio danas, trideset godina nakon svoje smrti, imajući u vidu vrednost njegovih slika. Poznato je da slikari moraju da umru, da prestanu da stvaraju, da bi njihove slike dostigle istinsku vrednost. Dakle, između „biti Pikaso“ i „imati Pikasa“ postojao je ekonomski ambis, baš kao i između života i smrti. Trebalo je protumačiti tu rečenicu, mimo njene nesumnjive genijalnosti, kao predskazanje situacije u koju me je duh stavio, kao poruku iz zagroblja koju mi je upućivao iz prošlosti, znajući da je moja najveća težnja istinski miran život, bez problema.

Međutim, sa današnjim cenama, i sa mojim relativno skromnim prohtevima, dovoljna bi mi bila jedna slika da budem bogat i da živim na miru, posvećen romanesknom stvaralaštvu, razbibrizi, čitanju... Odluka je pala. Želeo sam jednog Pikasa.

Tek što sam to pomislio, slika se pojavila na stolu, ali nije privukla ničiju pažnju jer su u tom trenutku gosti koji su bili za susednim stolovima ustali i udaljili se, a ostali su mi bili okrenuti leđima, baš kao i devojke u baru. Zaustavio sam dah, pomislivši: moj je.

Bio je izvanredan: ulje iz tridesetih godina, srednje veličine. Dugo sam se prepustio posmatranju slike. Na prvi pogled, bio je to kaos sačinjen od razbacanih figura, između kojih su izbijale linije i divlje, ali u suštini harmonične boje. Prvo što sam primetio bile su lepe asimetrije koje su iskakale u susret pogledu, skrivale se, ponovo se pojavljivale na drugom mestu, ponovo se skrivale. Kombinacije boja, potezi četkicom (bila je naslikana besprekorno) nadmoćnim prkosom su izražavali sigurnost kakvu samo može da dosegne vrhunski virtuoz koji zaboravlja na samog sebe. Ali formalne vrednosti slike zapravo su samo pozivale na istraživanje narativnog sadržaja, a on je počinjao da se otkriva malo-po-malo, poput hijeroglifa. Prvo se izdvojio jedan svet, grimizna ruža, pomaljavajući se iz mnoštva kubističkih planova, koji su predstavljali njene laticice; poput odraza u ogledalu, posmatrao ju je jasmin, odenut u devičanski bele boje, renesansnog izgleda, ako izuzmemo spirale njegovih naušnica pod pravim uglovima. U uobičajenoj pikasovskoj koliziji između figure i pozadine, mali ljudi-mekušci i mali ljudi-jarčevi ispunjavali su prostor, noseći šešire sa perjem, uske jakne, kratke pantalone, ili pak oklope, kape sa zvončićima kakve imaju dvorske lude, a poneki su bili nagi, patuljasti i bradati; bio je to prizor sa dvora, te je centralna figura po svoj prilici oličavala Kraljicu, i to, sudeći po kruni, monstruožnu kraljicu rasklimanu poput slomljene igračke; retko kad je izvitoperena ženska figura, jedna od osobenosti Pikasovog dela, bila dovedena do takve krajnosti. Noge i ruke izlazile su joj sa svih strana, stomak i nos jurili su se po leđima, haljina od raznobojnog satena bila joj je obavijena oko trupa, a jedna noga u cipeli na štiklu skakala je ka nebu...

Iznenada sam shvatio šta je bila zamisao autora. Nalazio sam se pred ilustracijom neke tradicionalne španske priče, koja je zapravo bila više šala nego priča, i to primitivna i detinjasta šala; umetnik je sasvim sigurno nadahnuće tražio u svom ranom detinjstvu. U pitanju je bila hroma kraljica, koja nije znala da je hroma, a čiji podanici se nisu usuđivali da joj to kažu. Ministar unutrašnjih poslova naposljetku je smislio način da je nežno sahrani. Organizovao je takmičenje u cveću, gde su se svi baštovani iz kraljevstva nadmetali svojim najboljim uzorcima. Kada je specijalni žiri ispunio svoju obavezu oko selekcije, u finalu su ostali jedna ruža i jedan jasmin; konačna odluka, od koje će zavisići pobjednički cvet, biće Kraljičina. Na jednoj masovnoj ceremoniji, gde je bio prisutan ceo parlament, ministar je stavio oba cveta pred tron, i obraćajući se vladarki jasnim i snažnim glasom, rekao: „Vaše Visočanstvo je madama.“

Izvesna doza humora u izgledu savetnice prenela se na haotičan sastav zanemelih dvorana, zdepastog ministra s podignutim kažiprstom (koji je bio veći od njega), a naročito na Kraljicu, čija figura je bila u središtu toliko ispresecanih planova da je izgledala kao da je izvučena iz špila sto puta izlomljenih karata, demantujući dokazanu istinu da jedan papir ne može da se presavije više od devet puta.

Pojedina mesta na slici bila su intrigantna, i opravdavala su Pikasovu nameru da prenese priču na sliku. Pre svega mislim na činjenicu da je protagonistkinja bila hroma, a da to nije znala. Čovek može da ignoriše mnogo toga kod samog sebe, na primer, da ne idemo dalje, može da ignoriše činjenicu da je genije, ali je teško zamisliti da ne primeti toliko očiglednu fizičku manu. Objašnjenje može počivati u okolnostima: protagonista je Kraljica, dakle ona je Jedinstvena, i to je onemogućava da sagleda fizičke paradigme „normalne osobe“ da bi mogla da sudi o sebi.

Jedinstvena, kao što je Pikaso bio jedinstven. Bilo je nečeg autobiografskog na toj slici, baš kao i u izboru dečje šale koju je zasigurno čuo iz usta svojih roditelja ili drugova iz razreda; a tome je prethodila upotreba maternjeg jezika, van kojeg šala ne bi bila ni duhovita ni smisljena. Međutim, u doba kada je slika nastala Pikaso je već trideset godina živeo u Francuskoj, sasvim prilagođen kulturi i jeziku te zemlje; činjenica da je pribegao kastiljanskom da bi posegnuo za ključem te slike bez kojeg ona ne bi bila razumljiva, u najmanju ruku bilo je čudno. Možda je Španski građanski rat u njemu ponovo podstakao patriotizam, pa je ova slika svojevrsan tajni omaž njegovoj domovini razorenoj tim sukobom; a možda to delo počiva na uspomeni iz detinjstva – ta hipoteza ne isključuje prethodnu – u vidu duga koji je platio kada je njegova umetnost dosegla moć i slobodu koje su mu to omogućile. Naposletku, u to doba Pikaso se već proslavio kao izvanredan slikar asimetričnih žena; uvođenje lingvističke dimenzije za razumevanje slike bila je još jedna izobličenost kojom je podvrgavao svoje delo, a figura Kraljice poslužila mu je da njome potvrdi značaj koji je pridavao svom postupku.

Treća hipoteza, koja je bila u drugom planu u odnosu na prethodne, nužno je imala u vidu natprirodno poreklo te slike. Niko za nju nije znao (do danas) i njena enigmatična i tajanstvena priroda bila je netaknuta sve dok se nije materijalizovala preda mnom, pred čovekom koji govori španski jezik, argentinskim piscem ovisnim o Dišanu i Raselu.

Kako bilo, preda mnom se nalazila unikatna slika, čak i kada je reč o celokupnom delu slikara kod kojeg je unikat pravilo; nesumnjivo bi dostigla rekordnu cenu. Pre nego što sam se prepustio svom uobičajenom maštarenju o boljoj budućnosti, još malo sam uživao u posmatranju tog remek-dela. Na licu mi je sve vreme bio osmeh. Ta izvitoperena mala kraljica, koju je trebalo razlučiti u moru prepletenih udova, bila je dirljiva, sa svojim licem nalik keksu, pod uslovom da joj prvo pronađete lice, i sa svojom krunom od zlatnog papira u kojem je bila čokoladna pralina, i rukama poput marionete. Ona je bila u sredini, mada na prostoru slike sredine nije bilo. Svita dvorana, autentičan dvor pun čudesnih likovnih rešenja, zavisila je od njenog izbora; uvelo cveće podsećalo je na prolaznost vremena, koje za nju nije predstavljalo širok pojam već trenutak uviđanja, donošenje odluke o kraju, nakon čitavog života punog iluzija. Surovija verzija iste te šale mogla bi da glasi da je Kraljica od uvek znala da je hroma (kako i ne bi?), ali je lepo vaspitanje sprečavalo ljude da govore o tome jer ona to nije želela; tada su njeni ministri odlučili da se opklade da će pobediti onaj ko se usudi da joj to saopšti u lice. Ta verzija je bila realnija, ali ona nije bila zabeležena na slici. Ova kraljica nikome nije bila predmet poruge, niko je ne bi ismevao. Voleli su je, i želeli su da ona to zna. Trebalo je da sama čuje i razume skrivenu poruku („hroma dama“) ispod vidljivih reči („madama“) i da zatim, u trenutku prosvetljenja, iznenada shvati zbog čega se svet klati dok ona hoda, zbog čega je porub na njenim haljinama uvek dijagonalan,

zbog čega Veliki komornik žuri da joj pruži ruku svaki put kada ona treba da siđe niz stepenice. Pribegao je jeziku cveća, večnom prenosniku ljubavnih poruka. Naime, ona je morala da odabere najlepše cveće u kraljevstvu, isto kao što sam i ja morao da odaberem između darova koje mi je nudio duh...

U tom trenutku sam doživeo prosvetljenje, i osmeh mi je preplavio lice. Nisam mogao da objasnim sebi kako mi to nije ranije palo na pamet, ali nije ni bilo važno: dosetio sam se sada, i to je bilo dovoljno. Obuzela me je teskoba zbog problema bez rešenja, kao što se inače dešava u košmarima. I dalje sam bio u Muzeju, ali ću pre ili kasnije morati da izađem; moj život bogataša nije mogao da počne tu, već napolju. A kako da izađem iz Muzeja Pikaso sa jednim Pikasom pod miškom?

13. novembar 2006.

*(Sa španskog prevela **Bojana Kovačević Petrović**)*